

S. H.AĞAYEVA
Bakı Slavyan Universiteti

VALTER SKOTTUN “AYVƏNHƏU” ROMANINDA İŞLƏNMİŞ ADLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TRANSFORMASIYASINA DAİR

Annotasiya. Məqalə V.Skottun “Ayvənhəu” romanında işlənmiş adlar qruplaşdırılmış və onların tərcümə variantları müəyyənləşdirilmişdir. Bu adlar altı qrupa bölünmüş və hər birinin transformasiya yolu göstərilmişdir. Həm orijinalda, həm də tərcümədə həmin adların işləndiyi səhifələr göstərilmişdir.

Açar sözlər: antroponimlər, toponimlər, ayamalı adlar, danışan adlar, İncil adları.

Ключевые слова: антропонимы, топонимы, прозвище, говорящие имена, библейские имена.

Key words: anthroponyms, toponyms, nicknames, tale-telling names, Bible names.

Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə xüsusi ismlərin transformasiyası tərcümədə *maraq doğuran məsələlərdən biridir. Avropada latın qrafikəsindən istifadə edən ölkələrdə xüsusi ismlər işləndikləri dildə olduğu kimi saxlanılır, onlar sanki transformasiya olunmur, fotoları çəkilir. Azərbaycanda uzun illər rus tərcümə ənənələri işləndiyindən indiyədək mütərcimlər çalışırlar ki, rusların istifadə etdikləri transkripsiya, transliterasiya bu iki üsulun combinasiyası, ya da tarixi prinsipdən çıxış etsinlər. Bu məqalədə biz V.Skottun “Ayvənhəu”-nün Azərbaycan dilinə tərcüməsində hansı tərcümə üsullarından istifadə olunduğunu müəyyənləşdirməyə çalışacağıq.*

Romanda işlənmiş tarixi şəxsiyyətlərin adlarının tərcüməsi də maraqlı doğuran məsələlərdən biridir. Coğrafi adların tərcüməsindən fərqli olaraq bədii ədəbiyyatdakı antroponimlər fərqli səciyyə daşıyır. Tarixi romanlarda tarixi şəxsiyyətlərlə yanaşı digər personajlar da iştirak edirlər. Yazıçı milli-tarixi koloriti təmin etmək üçün həmin tarixi şəxsiyyətlərin adlarını heç bir dəyişikliyə məruz qoymadan işlədir, lakin diər adlarını personajların xarakterinə görə seçir. Ad nədir? adlı məqaləsində Richard Davis yazır: “Personajarı üçün ad fikirləşərkən yazıçı valideynlərlə müqayisədə müəyyən ədalətsiz bir üstünlüyə malik olur. Yazıçı Saul Bellow öz qəhrəmanına Augie March adını verəndə artıq bildirdi ki, beyni özü haqqında böyük ideyalarla dolu bu adam həmişə hərəkətdə olacaq. Digər yazıçı Henri Ceyms “The Golden Bowl” əsərində qəhrəmanına Adam Verver (verver - odlu, alovlu, həvəslə dolu) adını verməklə onun xarakterini ifadə etmişdi. Ç.Dikkens personajlarına Mrs.Murdstone (murder və stone- daşürəkli cinayətkar), Scrooge (xəsis, zıqqı), Grandgrind (üydən, əzən) adı verməklə onların hansı əməl sahibi

olacaqlarını əvvəlcədən müəyyənləşdirmişdi” (The New York Times Book Review, nov. 1960). Bu bür nümunələrə Azərbaycan və rus ədəbiyyatında kifayət qədər rast gəlinir. Romanda işlənmiş şəxs adları və onların tərcüməsinə baxaqs Burada adlar iromanda ngiliscə olduğu kimi, sonar isə tərcümə variant verimişdir. Adlardan sonra onların məxəz və hədəf mətlərdəki səhifəsi də göstərilmişdir: Richard I (1, 3) - I Riçard (2, 12) , Stephen (1, 3) - Stefen (2, 12), Henry II - İkinci Henri (1,12), William II (1, 5) - ikinci Vilhelm (2, 14) - Edward (III) (1, 5) - Üçüncü Edvard (2, 14), Descent of Alfred (1, 28) - Kral Alfredin törəməsi (2, 40), King Richard (1, 30) - Kral Riçard (2, 43), Alfred (1, 82) - Alfred (2, 104), Richard III (1, 119) - Üçüncü Riçard (2, 119), Stephen (1, 188) - Kral Stefen (2, 232), King William (1, 189) - Vilhelm (kral) (2, 233), William the Red (1, 128) - Qırmızıbaş Vilhelm (2, 159), Johnson, Charles of Sweden (1, 405) - İsveç kralı Karl (2, 504), King Oberon (1, 10) - Kral Oberton (2, 20), Sultan Saladin (1,61) -Sultan Səlahəddin (2, 80), Og, the king of Bashan (1, 82) - Başan kralı Oq (2, 104), Shion, king of the Amorites (1, 82) - amoritlərinkralıSihon (2, 104), Mahound (1, 144) - Məhəmməd (2, 178), Soldan (1, 144) – Sultan (2, 178), Eumeus (1, 10) – ikinci Evmey (2, 20).

Yuxarıda göstərdiyimiz bu adların transformasiyası haqqında ilk fikri tərcümə təcrübəsindən çıxış edərək rus tərcümə nəzəriyyəçiləri söyləmişlər, belə ki, eyni adı daşıyan kral ilə sadə adam oxucuya və tarixdə fərqli şəkildə təqdim olunmuşdur. Yəqin ki, haqqında danışdığımız romanın tərcüməçisi də həmin ənəyə sadıq qalaraq Charles-ı Karl, William-ı Vilhelm, Henry-ni Henrix kimi tərcümə etmişdir. Romanda məşhur ingilis tarixçisi Henry-nin də adı çəkilir, lakin mütərcim deyilən ənəyə sadıq qalaraq tarixçini kral ilə eyniləşdirməmişdir, kral Henrix, tarixçi Henri (2, 232) kimi qalmışdır. Eynilə, şahzadə, qraf adları da krallaşdırılmaşmamışdır: Prince John (1, 56) - şahzadə Con (2, 74), Arthur, Duke of Brittany, son of Geoffrey (1, 56) – Cefri Plantagenetin oğlu Britaniya hersoqu Artur (2, 74), Duke William of Normandy (1,4) – Normandiya hersoqu Vilhelm (2, 13), Duke William (1, 40) – Hersoq Vilyam (2, 54), Duke Robert of Normandy, the Conqueror’s eldest son (1, 128) – Fateh Vilhelmin böyük oğlu Normandiya hersoqu Robert (2, 159), de Quincy, Earl of Winchester (1, 119) - Vinçester qrafı Rocer de Qvinsi (2, 119). Təqdim etdiyimiz siyahıda çox da məşhur olmayan kral adları da var ki, mütərcim onları transkripsiya, transliterasiya, ya da hər iki tərcümə üsulundan birgə istifadə etməklə çevirmişdir. Bu da yuxarıdakı nümunələrdə öz əksini tapmışdır. Göstərilən nümunələrdən o da məlum olur ki, V.Skott romanın bir yerində Məhəmməd peyğəmbəri səhvən Mahund kimi təqdim etmişdir.

Mənasına əhəmiyyət verilmədən işlədilmiş antroponimlər (şəxs adları). Məlumdur ki, həyatda da, bədii əsərlərdə də hadisələrin aparıcı qüvvəsi insandır. Dilçilk ədəbiyyatında adlar nominativ mənalı sözlər kimi təqdim olunur. İnsanlar hər şeydən əvvəl bir-birindən adları ilə seçilir. V.Skottun “Ayvənhəu” romanında da çox sayda insan və heyvan adları var. Romanın elə öz adı da Vilred Ayvənhəunun adından götürülmüşdür. Əsər (“İvanhoe”) rus dilinə “Ayvenqo” kimi tərcümə olunmuşdur. Burada sözün birinci hissəsi (İvan) “Ayven”(natamam transkripsiya üsulu ilə, ona görə natamam deyirik ki, çünki rus dilində nə tam [ə:], nə də heytral [ə], yoxdur, ikinci hissəsi (hoe) isə “qo” kimi natamam transliterasiya üsulu ilə verilmişdir, sözün sonunda gəldikdə buradakı (e)-yə lal (mute) (e) deyilir. Azərbaycan dilinə tərcümə edən mütərcim isə şübhəsiz ki, rus dilinə tərcümədəki çətinliyi, adın nə üçün belə şəkil aldığıнын fərqiə vardığından “İvanhoe”-nu transkripsiya yolu ilə transformasiya etmişdir, Daniel Jones-un “Dictionary of Pronunciation” kitabında da bu ad məhz bu cür transkripsiya

olunmuşdur. Əsəri oxuduqda və onu Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə tutuşdurduqda onun müəllifinin doğrudan da böyük bir sənətkar olduğu qənaətinə gəlmək olar. Romanda işlənmiş insan adlarını belə qruplaşdırmaq mümkündür: Prior Aymer (1, 14) - Prior Aymer (2, 24), Brian (1, 17) - Brayən (2, 28), Rowena (1, 19) - Rovenə (2, 30), Odin (1, 18) - Odin (2, 28), Hereward (1, 18) - Hervard (2, 29), Dennis (1, 18) - Denis (2, 30), Hamet and Abdolla (1, 20) - Hamet və Abdulla (2, 30), Hugo (1, 20) - Huqo (2, 31), Oswald (1, 26) - Osvald (2, 37), Wilfred (1, 26) - Vilfred (2, 38), Giles de Mauleverer (1, 27) - Jil de Molverer (2, 39), Elgitha (1, 28) - Elgita (2, 40), Vortigern (1, 34) - Vortigern (2, 47), Isaac (1, 37) - İsaak (2, 49), Sir Tristrem (1, 38) - Ser Tristram (2, 52), Thomas Multon (1, 40) - Tomas Multon (2, 54), Edwin Turneham (1, 40) - Edvin Turnhəm (2, 54), Foulk Doilly (1, 40) - Folk Doyli (2, 54), Brother Ambrose (1, 42) - Monax Ambrous (2, 57), Athelstane of Coningsburg (1, 46) - koninqsburqlu Atelstan (2, 61), Lazarus (1, 49) - Lazar (2, 65), Waldemar Fitzurse (1, 67) - Valdemar Fitzurs (2, 87), Zareth (1, 53) - Zaret (2, 70), Kirjath Jairam (1, 55) - Kircat Cayram (2, 72), Hugh Grantmesnil (1, 58) - Hüqo de Qrantmesnil (2, 76), Ralph de Vipont (1, 58) - Ralf de Vipont (2, 77), Stephen de Marival (1, 59) - Stefen de Martival (2, 78), William de Wyvil (1, 59) - Vilyam de Vivil (2, 78), Montdidier (1, 60) - Mondidyə (2, 78), Rebecca (1, 60) - Rebekka (2, 79), De Bracy (1, 64) - de Brasy (2, 84), Wat Tyrrel (1, 65) - Vot Tirrel (2, 84), Joseph Pareira (1, 81) - Cozef Paryera (2, 103), Baldwin de Oyley (1, 86) - Boldvin Oyley (2, 109), Alicia (1, 80) - Alisiya (2, 102), Ariosto (1, 182) - Ariosto (2, 147), Maurice (1, 167) - Moris (2, 206), Torquil Wolfgang (1, 171) - Torkil Volfqanger (2, 211), Jacques Fitzdotterel (1, 180) - Jak Fits-Dottrell (2, 222), Princess Matilda (1, 189) - Şahzadə Matilda (2, 232), Edgar Atheling (1, 189) - Edqar Etlinq (2, 232), Adelaide Montemare (1, 197) - Adeliada de Montemar (2, 243), Thomas a Becket (1, 200) - Foma Beket (2, 246), Ulrica (1, 215) - Ulrika (2, 265), Giles jailor (1, 221) - Zindanbaşı Jil (2, 274), Clement (1, 221) - Klement (2, 274), Squire Jocelyn (1, 225) - silahdaşyan Coslin (2, 278), Gideon or a new Maccabeus (1, 248) - Gideon, yaxud Makavez (2, 307), Oldhelm of Malmesbury (2, 273) - momsberili Oldhelm (337), Allan-a-Dale (1, 278) - menestrel Alan-Deyl (2, 344), Titus Lartius (1, 282) - Titus Lartius (2, 349), The Mammon (1, 283) - Mamon (2, 351), Ahithophel (1, 294) - Ahitofel (2, 364), Louis Winkelbrand (1, 295) - Luis Vinklbrand (2, 365), Sir Guy or Sir Bevil (1, 296) - ser Qay, yaxud ser Bevis (2, 366), Robert Estoteville (1, 297) - Robert Estotvil (2, 368), Lancelot de Lac and Sir Tristram (1, 298) - Lanslot de Lak və ser Tristram (2, 369), Tracy, Morville, Brito (1, 299) - Trasi, Morvil, Brito (2, 370), Nathan Ben Israerl (1, 301) - Natan Ben İzrael (2, 373), Lucas Beaumanoir (1, 304) - Lukas Bomanuar (2, 374), William de Mareschal (1, 305) - Vilyam de Marşal (2, 377), Conrade Mont-Fitchet (1, 305) - Konrad Mont-Fitçet (2, 377), Hagh de Payen, Godfrey de Saint Omer (1, 306) - Hüqo Payen, Qotfrid de Sent-Omer (2, 379), Demian (1, 307) - Demian (2, 381), Delilah, Sampson (1, 314) - Delila, Samson (2, 389), Hamet Alfagi (1, 318) - Hamet Əlfaqi (2, 394), Herman of Goodalricke (1, 324) - Herman Qudalrik (2, 401), Higg, the son of Snell (1, 327) - Snel oğlu Hiq (2, 406), Buthan (1, 335) - Botan (2, 415), Ben Samuel (1, 335) - Ben Samuel (2, 416), Isaac, son of Adonikam (1, 336) - Adinokamın oğlu İsaak (2, 417), Boabdil (1, 337) - Boabdil (2, 418), Anna Marie (1, 354) - Anna-Mariya (2, 441), Tybalt (1, 354) - Tibalt (2, 441), Robin Hood- King of outlaws (1, 366) - Robin Hood, qaçaqların kralı (2, 457), Scathlock (1, 368) - Skatlok (2, 459), Matilda, niece of Edgar Atheling, daughter to Malcolm of Scotland (1, 378) - Matilda, Edqar Etelinq, Şotlandiya kralı Malkolm, Friar Tuck (22, 381) - Rahib Tuk (2, 475), Edith (1, 381) - Edit (2, 475), Abbot Wolfram (1, 383) - abbat Volfram (2, 479), Father Dennet (1, 386) - Dennet ata (2, 481), Mable Parkins (1, 387) - Mabel Parkins (2, 481), Rebel Tosti (1,

171) - qiyamşı Tosti (2, 211), Good Dame Urfried (1, 190) - Gözəl xanım Urfrid (2, 234) Dicon Bend-the Bow (1, 288) - Oxatan Dikon (2, 357), Stephen Wetherall, Broad Thoresby, Spying-how, Hugh Barton (1, 299) - Stefen Veteral, Yekəpər Torsbi, Spayinghau, Hyu Bardon (2, 370).

Antonomasiya və ayamalı adlar: V.Skottun "Ayvənhəu" romanında bir neçə antonomasia işlənmişdir. Bunlardan birincisi romanda adına tez-tez rast gəlinən Reginald Front-de-Boeuf (1, 10), ikincisi isə Filip de Malvuazendir (1, 10), hər ikisi Azərbaycan dilinə Recinald Fron de Bef və Filip de Malvuazen (2, 19) kimi tərcümə olunmuşdur. Romanın sonunda hər ikisinin şərhı verilmişdir. Bunların hər ikisi fransız mənşəlidir, Malvuazen "pis qonşu", Fron-de-Boeuf isə "öküz qaşlı" deməkdir. Bu cür ad verməklə yazıçı onların hər ikisinə öz mənfi münasibətini ifadə etmişdir.

Sedrik xüsusi isminə Sakson (Saks- Sax) (Cedric the Saxon (1, 18) - Sedrik Saks (Sakson) (2, 29) artırmaqla yazıçı Sedrikin sakson mənşəli olduğunu bildirdir və onun belə bir ləqəb daşdığını romanda prior Aymerin dili ilə bu cür izah edir: "hər xalqın öz adəti, ənənəsi, xasiyyəti var, bundan başqa, onu (donuzotaran Qurtu – S.A.) döysəydik, onda Sedrikin evinə hansı yolla getməyi necə öyrənərdik? Əgər yolu bilsəydik, onda dava etməyinə dəyərdi. Nə dediyini yadında saxla: bu franklin zadəganlar məğrur, çilgün, qısqanc və tündməcazdırlar, bizim kimi zadəganlara müqavimət göstərirlər. Gör iş nə yerə çatıb ki, bu Sedrik heç qonçuları Recinald Fro de Bef və Filip Malvuazenlə də yola getmir; onlar da uşaq deyillər ki, zarafat edəsən. Öz millətinin hüquqlarını möhkəm müdafiə edir, vaxtı ilə Britaniyada mövcud olmuş yeddi krallığın bərpası uğrunda mübarizə aparan Hervard nəslinə birbaşa bağlılığı ilə fəxr edir, buna görə də hamı onu Saks Sedrik çağırır...(2, 29).

Sonrakı ayamalı ad Fangsdır [it adıdır, səh. (2, 10), tərcümədə Fanqa kimi verilmişdir (2,19), "fangs" itin pəncəsindəki *dirnaq, caynaq* deməkdir. - A.S.]. Adı ilk dəfə tərcümə mətnində çəkilməsə də , sonrakı fəsildə haqqında oxuyuruq: "Yox, əmican, bu da ədalətli deyil, *Fangsin* günahı nədir ki...ayağı axsayır, donuzları bir yerə yığa bilmədi, günah o kəsdədir ki, itin qabaq pəncələrində iki caynağı kəsib; yazıq itdən soruşsaydılar, çətin buna razı olardı." (2, 44). Bundan sonra Azərbaycan oxucusu itin adına həmişə Fangs kimi toxunulduğunun şahidi olur. Sonrakı ayama kral Birinci Riçarda məxsusdur, onun adı ya *Richard-the Lion-Hearted*, ya da fransızca *Coeur-de-Lion* (1, 46) - *Şirürək (Şirürəkli) Riçard* (2, 61) kimi çəkilir. Həddindən artıq qorxmaz və döyüşkən olduğu üçün bu ad ona verilmişdir. Ayama daşıyıcılarından biri də *Athelstane Unready* (46) - *Nahzir Atelstan* (61)-dir. Həddindən artıq ləng, ağır tərəpənən, heç bir şeyə heç vaxt hazır olmadığına görə bu ad ona verilmişdir. Bu ayamanı Atelstanın əcdadı İngiltərənin kralı Etelred də (997-1010) daşımışdır. Təlxək Vamba özünü belə təqdim edir: "I am Wamba, the son of Witless who was the son of Weatherbrain, who was the son of Alderman (1, 66) - ...adım Vamba, atamın adı Ağılsız, babamın adı Yelbeyin, onun da atası bir monastır başçısının müavini (2, 85).

Knight Deliverer (167) - *xilaskar cəngavər* (206) ayamasını Morisə de Brasi vermişdir, lakin mütərcim onu ümumi isim kimi vermişdir. *Unfortunate Harold* (1, 171) - *bədbəxt Harold* (2, 211) ayaması Harolda ölümündən sonra verilmişdir, Norveç kralına qəbr yeri kimi vəd etdiyi üç metrlik torpaq özünə qismət olandan sonra verilmişdi. Əsərdəki *Stephen Steel-heart* (1, 300) - *Daşürək Stefen* (2, 372) ayaması bu personaja qəddarlığına görə verilib.

Black Sluggard, Le Noir Faineant (1, 108), *Sluggard, Sluggish Knight* (1, 140-141), *Slothful Knight* (1, 206) - *Qara Tənbəl* (2, 134) ayamaları Şirürək Riçarda cəngavərlərin Aşbi-

de-la Zuşda keçirilən yarış zamanı verilmişdi. Bu zaman kral qara paltarda, heç kəs onu tanımasın deyər zirehli geyimdə və üzündə niqab meydana daxil olmuşdu, döyüşə ancaq kritik məqamlarda müdaxilə edirdi. *The Black Champion* (1, 262) - *Qara Cəngavər* (2, 325), *Knight of the Fetterlock* (1, 277) - *Qara cəngavər* (2, 343) ayamaları da romanda Şirürək Riçarda məxsusdur. Con Dakin madyanının (1, 259) adı *Malkin*dir (2, 351), abbat Con Dak atı haqqında belə deyir: “Ancaq onu deyim ki, mənim bu Malkininin – bu adı ona özüm vermişəm, qabağındakı yemi bir anda süpürüb yediyindən, bu adı ona vermişəm. *Malkin*-in dilimizdə elə bir mənası da *süpürgə*dir...” (2, 437). Yuxarıdakılardan əlavə, romanda təsvir olunan qaçaqlardan birisinin adı *Miller* (1, 99) - *Miller*dir (ingiliscə *dəyirmançı* deməkdir) (2, 124). Əsərdən belə görünür ki, bu qaçağın valideynləri tərəfindən ona qoyulan adı da var imiş, lakin böyüyəndən sonra dəyirmançılıqla məşğul olduğundan qaçaqlar onu “*Miller*” (dəyirmanşı) deyər çağırmağa başlayıblar.

Curtal Priest (1, 278) - *yarımçıq rahib* (2, 344) eyni zamanda *Kopmanhurst* ibadətqahının rahibi, həm də romanda dəlisov rahib kimi tanınan rahib *Tuka* verilmiş adlardan biridir.

Romanda ayaması olan şəxslərdən birisi də qaçaqların başçısı kimi təsvir olunan və *Sərrast Oxatan* (Cleave-the-Wand) ləqəbi ilə tanınan *Robert Lochsley* (1, 201) - *Robert Lokslidir* (2, 248). Sonradan məlum olur ki, həmin şəxs İngiltərədə vaxtilə məşhur olmuş *Robin Huddirş*.

Millətlər, tayfa, qəbilə və xalq adları: Romanda adı ən çox çəkilən və təkrarlanan millətlər, tayfa, qəbilə və xalqlar bunlardır: *Franklins* (1, 3) - *franklinlər* (2, 13) - Onlar haqqında romanda deyilir: “*Stefenin* krallığı dövründə intəhasız hakimiyyət əldə etmiş, lakin ağıllı *İkinci Henrinin* hakimiyyəti krala tabe olmağa müəyyən qədər məcbur edilmiş yerli zadəganlar yenidən əvvəlki azgınlıq edir, ingilis dövlət şurasının müdaxilələrinə məhəl qoymur, öz qala və qəsrlərini möhkəmləndirir, ətrafdakıların hamısını vassal vəziyyətinə salır, cidd-cəhdlə özlərinə elə silahlı dəstələr yaratmağa çalışırdılar ki, həmişə gözlənilən dövlət çevirilişi zamanı ən nüfuzlu şəxs kimi tanınmaq imkanları olsun. Nisbətən aşağı səviyyəli zadəganların (onlara *franklinlər* də deyirdilər vəziyyəti tamamilə qeyri-sabit idi...” (2, 12-13); *Saracens* (1, 17) - *Sarasinlər* (2, 27) - Suriyada qəbilə adıdır; *Israelite and Ismaelite* (1, 49) - *İsrail və İsmail övladları* (2, 65) - yəqin ki *İbrahim* peyğəmbərin *İshaq* (İsaak) və *İsmail* qövmi nəzədə tutulmuşdur, ola bilsin ki yazıçı da burada yanlışlığa yol vermişdir; *Jews as well as Gentile* (1, 49) - *yəhudilər və bütprəstlər* (2, 65); *Mussulman* (1, 48) - *Müsəlman* (2, 64); *Moselmah* (1, 324) - *müsəlman* (2, 402); *Sons of Belial* (1, 302) - *Belial övladları* (2, 374) - ingilis dilində *Belial* sözünün mənası “the Devil”, “Satan” deməkdir (*The New Shorter Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, 1993, vol. 1, p.209). Mütərcim lüğətə baxıb həmin sözün mənasını dəqiqləşdir və oxucu üçün müəmma qoymaya da bilərdi; *Children of Judah* (1, 302) - *Yəhudi övladları* (2, 374). Burada da, bizim fikrimizcə, mütərcim müəyyən qeyri-dəqiqliyə yol vermişdir. Düzdür, *Yuhənnas* da yəhudidir, *İsa Məsihini*, yəni öz müəllimini satan şəxsdir. Mütərcim burada konkretləşdirmə üsulundan istifadə etsəydi, daha yaxşı olardı.

Peyğəmbərlər və müqəddəslər: Romanda islam və xristian aləmində kifayət qədər tanınmış peyğəmbər və müqəddəslərin adı şəkildir. Bulardan daha çox tərar olunan müqəddəs *Məryəmdir*, bu ad müxtəlif formalarda təkrar olunur: *Saint Mary* (1, 17) - *Müqəddəs Məryəm* (2, 27), *Our Lady* (1, 297) - *Müqəddəs Məryəm* (2, 367), *Blessed Virgin* (1, 19) - *Müqəddəs Məryəm* (2, 30), *Virgin Mary* (1, 191) - *Müqəddəs Məryəm* (2,

235); God of Abraham (1, 43) - Avraamın allahı (2, 58), Messiah (1, 198) - İsa Məsihi (2, 244), Adam (1, 270) - Həzrəti Adəm (2, 334), Jacob (1, 286) - Həzrəti Yaqub (2, 355), Judah (1, 325) - Yuhənnas (2, 403), mütərcim bunu düz verməmişdir, Judah əslində qədim Fələsinin cənub bölgəsidir, Moses (1, 331) - Musa (2, 410), St. Michael (1, 184) - baş mələk Mikayıl (2, 226).

İncildə adı çəkilən müqəddəslər və şəxslər. Romanı oxuyarkən oradakı hadisələrin cərəyan etdiyi dövrdə İngiltərədə dinin və xürufətin neçə geniş yayıldığı qənaətinə gəlirik. Burada tanınmış peyğəmbər və müqəddəslərdən başqa həddindən artıq lokal, məhəlli müqəddəslərin də adlarına təsadüf olunur ki, yəqin ki onları təkcə biz yox, elə avropalıların özləri də tanımırıqlar. Onlardan bəzilərinin adları tarixən məlum olsa da, bir çoxları yazıçı təxəyyülünün məhsuludur. İndi isə onlara və tərcümədə onların tərcümədə transformasiya olunması üsullarına baxaq: St. Dunstan (1, 47) - Müqəddəs Dunstan (2, 62), Saint Mark (1, 63) - Müqəddəs Mark (2, 82), St. Nicholas (1, 95) - Nikolas (2, 120), Saint Dunstan, St. Dubric, St. Winibald, St. Winifred, St. Swibert, St. Willick, St. Thomas a Kent (1, 147) - Müqəddəs Dunstan, müqəddəs Dubrik, müqəddəs Vinibald, müqəddəs Vinfred, müqəddəs Vinifred, müqəddəs Svibert, müqəddəs Villik, müqəddəs Tomas (2, 181), Saint Edmund, St. Withold, St. Edward the Confessor (1, 151) Müqəddəs Edmund, Vithold, Dunstan, əzabkeş Edvard (2, 186), Saint George (1, 157) - Müqəddəs Corc (2, 194), Saint Niobe (1, 200) - müqəddəs Niob (2, 246), Saint of Maur (1, 256) - Sen-Mor (2, 318), Saint Christopher (1, 257) - müqəddəs Kristofer (2, 319), Saint Nicholas of Limoge (1, 261) - Limojlu müqəddəs Nikolas (2, 324), Saint Nicodemus (1, 282) - Müqəddəs Nikodim (2, 350), Saint Albans (1, 351) - Alban monastırının abbatı (2, 437), Saint Botolph (1, 353) - Müqəddəs Botolf (2, 439), Saint Edmund (1, 374) - Müqəddəs Edmund (2, 466), Saint Grizzel (1, 65) - müqəddəs Qrizelda (2, 84), Saint Hilda of Whitby (1, 30) - vitbili müqəddəs Hilda (2, 42).

Titullar. Tarixin müxtəlif dövrlərində müxtəlif ölkələrdə hökşdarlara, ölkənin müxtəlid təbəqələrində, müxtəlif vəzifələtdə çalışan insanlar müxtəlif titullar a malin olmuşlar. Məsələn, müsəlman ölkələrində şah, şahzadə, padişah, xan, xan zadəbə, bəy, bəyzadə, sultan, sultanə, Rusiyada царь, царица, царевич, царица, граф, князь və sair hökmdar və zadəgan titulları olmuşdur, bəziləri hələ də yaşamaqdadır. Rusiyada işlənmiş царь, царица, царевич, царица sözlərinin kökündə Roma imperatoru Cezarın adı durur, bu söz "hökmdar" mənasında ərəb dilinə keçmiş və "qeysər" şəklinə düşmüşdür. Bu sözə "Koroğlu dastanında da "Eyvaz Qıratın belində elə gəlir, elə gəlir, elə bil qeysər balasıydı. Hazırda təbabətdə işlənən "qeysəriyyə" üsulu da Sezarın adı ilə bağlıdır, çünki o da qeysəriyyə yolu ilə dünyaya kətilmişdir. V. Skottun "Ayvənhəu" romanında işlənən ilk hokmdar titulu "king"-dir. Qədim ingilis dilində cynning, sonra cyng, cing kimi işlənmişdir. The New Shorter Oxford English Dictionar-də bununla əlaqədar oxuyuruq: A male sovereign (esp. Hereditary ruler of an independent State, a male monarch. Also, the head of a region, a tribe, etc., having the status of such a ruler. OE. b Any of the kings of Israel and Judah və c. (11, 1490).

Romanda bu sırada çox işlənən ikinci titul "queen"-dir. Yuxarıda göstərdiyimiz lğətin ikinci cildində bu haqda belə yazılmışdır: «OE. cwen. A female sovereign» (esp. hereditary ruler of an independent State, a female monarch; the wife or consort of a king).

King və queen monarx titullarından sonra ən yüksək titul duke - dur. Adını yuxarıda şəkdiiyimiz lüğətdə (11, 762) həmin titulun izahı belə verilir: - a sovereign prince,

ruler of a duchy (monarx şahzadəsi, qraflığın hökmdarı). Romanda titullar sırasında earl - ə də rast gəlinir.

Romanda Sedrik saksa çox vaxt thane deyə müraciət edilir, mütərcim onu tan kimi tərcümə etmişdir. Həmin lüğətdə bu haqda belə yazılmışdır: A man who held lands from the king or any superior by military service..." (11, 3267).

Beləliklə, tərcüməçinin romanda işlətməmiş xüsusi adları altı qrupa bölmək olar. Həmin adların Azərbaycan dilinə transformasiyası zamanı transkripsiyaç transliterasiya, tarixi prinsiplərdən istifadə olunmuşdur. Burada mübahisəli "İncil" adlarının transformasiyasıdır. Nəzəri ədəbiyyatda "incil" adlarının ərəbləşdirilməsindən bəhs edilir, ancaq bu romanda xristianların yəhudi adlarını ərəbləşdirməsi o qədər də inandırıcı görünür.

ƏDƏBİYYAT

1. Scott W. Ivanhoe. London, 2000, 439 pp.
2. Skott V. Ayvənhəu. Bakı, 2013, 518 s.
3. Bayramov Q.H. Tərcümə sənəti. Bakı, 2008, 251 s.
4. Galperin I.R. Stylistics, M., 1971, 343 pp.
5. Newmark P. Approaches to Translation, Cambridge University Press, 1988, 200pp.
6. The Translation Studies Reader, edited by Lawrence Venuti, L., 2000, 524 pp.
7. Ch. Nord. Text Analysis in Translation, Amsterdam, 1991, 249 pp.
8. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. М., 2000.
9. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М., 2004.
10. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М., 2001
11. New Shorter Oxford English Dictionary, Oxford University Press, 1993

РЕЗЮМЕ

В статье группируются имена собственные, используемые в романе «Айвенго» и определяются варианты их перевода на азербайджанский язык. Эти имена распределяются по подгруппам и даются пути их трансформации. Показываются страницы их использования и в тексте оригинала, и в тексте перевода.

SUMMARY

The article speaks about the translation of proper names used in "Ivanhoe" of Walter Scott. It divides the proper names into groups and speaks of the transformation of each group of names. It also points out the pages in which the names have been used in the original and translation.